

Медіація у сфері охорони здоров'я – правові проблеми та перспективи розвитку

О.В.Двірська

асистент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Університету економіки та права «КРОК»

У даній статті аналізуються основні переваги розгляду медичних спорів за допомогою проведення процедури медіації, визначаються відмінності процедури медіації від судового розгляду, описуються основні принципи процедури медіації. У висновку дається оцінка існуючого положення процедури медіації за медичними спорами в Україні та можливого вектора розвитку даного інституту.

Ключові слова: медіатор, медіація у сфері охорони здоров'я, юридичний конфлікт.

В даній статті аналізуються основні переваги розгляду медичних спорів за допомогою проведення процедури медіації, визначаються відмінності процедури медіації від судового розгляду, описуються основні принципи процедури медіації. У висновку дається оцінка існуючого положення процедури медіації за медичними спорами в Україні та можливого вектора розвитку даного інституту.

Ключевые слова: медиатор, медиация в сфере здравоохранения, юридический конфликт.

This article analyzes the main advantages of medical examination of disputes through a mediation procedure, mediation procedure defined differences from the trial, describes the basic principles of mediation procedure. In conclusion assesses the status of mediation procedure for medical disputes in Ukraine and the possible direction of development of this institution.

Keywords: mediator, mediation in health care, legal conflict.

Постановка проблеми

«Nolite iudicare et non iudicabimini» – «Не судить, і не судимі будете» Євангеліє від Матвія (гл. 7, ст. 1–2). Як свідчить багатовіковий досвід правосуддя, судове вирішення конфліктів (спорів) не здатне конструктивно розв'язати конфлікт і не завжди приносить задоволення всім його учасникам.

По-перше, воно дуже дороге. По-друге, довготривале (суди перевантажені різного роду розглядами). По-третє, воно офіційно-публічне. По-четверте, в судовчинстві вирішити конфлікт «по справедливості» практично неможливо, так як в суді завжди є сторона яка виграла і яка програла. Остання обставина змушує конфліктуючих шукати альтернативні способи вирішення конфліктів, які, втім, трактуються ними по-різному.

Слід особливо підкреслити, що сучасні

правознавці, політологи, соціологи, психологи, теологи в теоретичному і процесуальному плані дуже багатозначно характеризують альтернативні форми вирішення конфліктів (спорів).

Альтернативні методи – це ціла система державних і недержавних методів, за допомогою яких врегульовуються конфлікти (спори). На початку статті відзначимо, що поняття «альтернативні методи вирішення конфліктів (спорів)» в українському і зарубіжному науковому співтоваристві однозначно не визначено, і загальновизнаної класифікації альтернативних методів у науковій літературі немає. Але, незважаючи на розбіжності і навіть протилежні думки, суспільствознавці сходяться в тому, що альтернативні методи представляють собою не юридичні (позасудові) способи вирішення конфліктів. Втім, більша частина правознавців досудові

погоджувальні процедури також включають в альтернативні методи. Під «альтернативними методами», тобто не юридичними, будемо розуміти усі посередницькі способи врегулювання конфліктів через переговори. Ядром всіх альтернативних методів виступає медіація (mediation), або посередництво. Дана тема останнім часом стає досить актуальною для тих, хто займається теорією і практикою вирішення конфліктів (спорів).

У США і багатьох країнах Західної Європи більшість медичних конфліктів і суперечок вирішується не в судах, а в центрах медіації. Відносно недавно в Україні також з'явилася можливість врегулювати конфліктні і спірні ситуації у сфері медичної діяльності без звернення до суду. Це можуть бути такі ситуації, як конфлікти між пацієнтами та медичними закладами, суперечки між власниками і працівниками медичних установ.

На даний момент чинне законодавство не має норм, які спеціально регламентують проведення медіації. Хоча спроби розробити спеціальний закон в Україні робилися з ініціативи як держави, так і приватних осіб. Але ці спроби були безуспішними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Актуальність теми зумовлена недостатнім рівнем науково-теоретичної розробки проблем, пов'язаних з медико-правовим регулюванням процедур примирення в Україні. Так, науково-теоретична розробка даної проблематики з цивільно-правової точки зору розглядалась у дисертаціях: Притики Ю. Д. «Теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин в третейському суді» (2006 р.), Бортнік О. Г. «Мирова угода у цивільному судочинстві» (2007 р.), Спектор О.М. «Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів» (2012 р.), з адміністративно-правової точки зору у дисертації Іваненко Я.Л. «Адміністративні неюрисдикційні провадження» (2011 р.), з господарсько-правової точки зору у дисертаціях: Сгари Е.В. «Використан-

ня інституту мирової угоди у процедурі банкрутства» (2005р.) і Юлдашева С.О. «Правове регулювання третейського розгляду господарських спорів» (2006р.). Окремі аспекти теми на рівні наукових статей розглядалися Задорожньою С.Ф., Бондаренко-Зелінською Н.Л., Белінською О.В., Степановою Т.В., Подцерковним О.П., Клименко О.В. [1]

У країнах Євросоюзу медіацію вивчали Карнавел, Прюїт [3], Брейденбах [4], Моллер [5], Волф, Клар [2].

Доводиться констатувати, що в даний час наукова думка більшою мірою обмежена розглядом теми мирової угоди та окремими вузькоспеціальними питаннями судового примирення. Крім того науковцями не приділено достатньої уваги аналізу формування сучасного стану медіації у медичній сфері.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Некеровані конфлікти у сфері охорони здоров'я обходяться дорого. Конфлікти відбуваються регулярно між лікарями та пацієнтами, персоналом лікарень та членами сімей пацієнтів, колегами, співробітниками і адміністрацією. Якщо їх не вирішувати, це може призвести до нестачі персоналу, страйків, фінансових втрат, а також потенційно руйнівних наслідків судового розгляду.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження питання основних переваг розгляду медичних спорів за допомогою проведення процедури медіації.

Виклад основного матеріалу дослідження

Історія людства по своїй суті є історією конфліктів між людьми, їх соціальними групами і цілими державами. Вже на ранніх етапах розвитку цивілізації виникла необхідність вирішувати такі протиріччя. Саме право виступає тим механізмом, який покликаний регулювати відносини в найбільш важливих сферах життя і виробляти шляхи вирішення. У сучасній сфері охорони здоров'я існують

основні системні суперечності між такими суб'єктами:

- Лікувально-профілактичний заклад (далі – ЛПЗ) і пацієнт;
- ЛПЗ і працівник;
- ЛПЗ та органи управління охороною здоров'я;
- ЛПЗ і контрагент за договором (замовник, виконавець, постачальник);
- Пацієнт і медичний працівник;

Протиріччя, що виникають між названими суб'єктами, найчастіше можуть перерости в конфлікт, розв'язати який можливо тільки в судовому порядку. Але вирішення спорів у звичних для нас державних судах може розтягнутися за часом, зажадати від сторін істотних фінансових витрат і негативно позначитися як на репутації окремого лікаря, так і медичного закладу в цілому.

Професійні послуги з врегулювання конфліктних ситуацій в професійному середовищі називаються медіацією (від лат. *mediare* – бути посередником). Разом з тим медіація для багатьох, особливо українців, – нове явище. Постає необхідність розібратися з дефініцією цього терміна іноземного походження. Терміни «медіація» (посередництво) і «медіатор» (посередник) використовуються не тільки в соціальних науках. Розглянемо найхарактерніші значення цього поняття.

Медіатори (нейромедіатори) – хімічні речовини (молекули), які здатні брати участь у передачі нервових імпульсів між клітинами, викликаючи в них появу (генерацію) активного електричного сигналу. Медіатори передають і генерують електросигнали між нервовими клітинами, викликаючи в них новий потенціал дії. У центральній нервовій системі роль медіаторів виконують ацетилхолін, норадреналін, дофамін, серотонін, гліцин, гамма-аміномасляна і глутамінова кислоти.

Речовини, подібні до медіаторів, виявлені і в рослинах. У Біологічному енциклопедичному словнику медіатори розуміються як фізіологічно активні речовини, за допомогою яких в нервовій системі здійснюються міжклітинні взаємодії. За допомогою нейромедіаторів нервові ім-

пульси передаються від одного нервового волокна до іншого або до інших нервових клітин [6].

Узагальнюючи представлену інформацію про медіаторів, приходимо до висновку про те, що медіатори – це хімічні речовини, здатні передавати між клітинними мембранами інформацію і викликати в них потенціал будь-яких змін, тобто основна функція медіаторів – викликати не саме по собі явище, а потенціал його зміни.

Отже, медико-біологічне значення терміна «медіатори» («медіація») зводиться до виділення в ньому в якості головних ознак: 1) бути посередником, 2) через посередництво активізувати потенціал майбутніх змін.

У бізнес-співтоваристві терміном медіо («*medio*») позначають термін виконання біржових угод, який припадає на середину місяця, на відміну від розрахунків в кінці місяця (ультимо).

Зовсім не важливо, що поняття «медіація» і «медіатор» спочатку з'явилися в природознавстві, головне в іншому: сьогодні цей термін прийнятий науковою громадськістю і звичайної публікою, а подекуди і зако-нодавчо закріплений (США, Австрія, Німеччина).

Медіація – альтернативний метод, тобто позасудовий, вирішення проблем (спорів) між конфліктуючими сторонами на основі добровільних переговорів за участю нейтрального посередника і пошук взаємоприйнятної, як правило, компромісної рішення (мирової угоди). Отже, медіація – це альтернативне (позасудове) врегулювання спірних проблем через переговори за участю нейтрального посередника. Медіатор – це авторитетний нейтральний посередник-професіонал (арбітр), організуючий і направляючий переговори до досягнення взаємоприйнятної рішення (необов'язково взаємовигідного).

Медіація – міждисциплінарна область, яка зустрічається в юриспруденції, дипломатії, психології, менеджменті. Але найчастіше за традицією медіацію порівнюють з юриспруденцією, в першу чергу з

судочинством. Дійсно, між ними є багато схожого. Правда, відрізняються форми і функції. На відміну від судочинства, закріпленого в конституціях і законах, суворо регламентованого процесуального порядку вирішення спорів державними органами (суддями), забезпеченого заходами державного примусу (нехай навіть шляхом змагальності та на основі демократичних принципів поваги громадянських прав і свобод), медіація – неформальне, тобто недержавне, конфіденційне (мабуть, це найголовніше), рівноправне, відверте, але шанобливо-делікатне вирішення спорів у формі діалогу-диспуту, (проте не виключає емоційно-психологічні методи доведення своєї правоти), толерантне (компромісне) обговорення і врегулювання конфлікту (спору) з метою пошуку взаємовигідних інтересів для подальшого укладення мирової угоди (або примирення). Медіацію потрібно відрізнити від правосуддя, хоча сам факт застосування елементів медіації в судочинстві теж слід приймати а ргіогі. Медіаційні технології є головними в альтернативних методах правосуддя. Мова йде про досудові та позасудові вирішення юридичних конфліктів. Але альтернативні методи вирішення юридичних конфліктів на сьогоднішній день не рахуються загальноновизнаними, а їх дослідження лише зароджується в сучасній Україні

Чи може процедура медіації застосовуватися в сфері медицини? Не тільки може, а й повинна, що підтверджує досвід таких «ветеранів медіації», як США і Великобританії. Одним з вирішальних факторів, що впливають на рішення сторін застосувати позасудовий спосіб вирішення конфліктів, є можливість вирішити спір конфіденційно. Це дозволяє медичному закладу зберегти обличчя і репутацію, адже репутація це те, що напрацьовується роками, а може бути втрачено після оголошення рішення суду.

Отже розглянемо переваги медіації.

Переваги медіації визначаються її статусом в системі позасудових інститутів вирішення конфліктів (спорів). Підкреслимо, що медіація – недержавний інститут;

найчастіше в ролі посередників-медіаторів виступають громадські та некомерційні організації, приватні особи і приватні фірми. На відміну від судочинства, медіація дозволяє серйозно прискорити і здешевити розгляд за спірним проблемам, в першу чергу у сімейних, економічних (фінансових), міжнародних конфліктах, у тому числі у сфері охорони здоров'я. Перевагою медіації, безсумнівно, виступають її основні принципи: добровільність, конфіденційність, рівноправність сторін, право будь-якого учасника на вільний вихід з переговорів без будь-яких санкцій, а тим більше наслідків, матеріальних витрат, взаємних претензій [7].

Привабливість медіації для ділових партнерів обумовлюється, мабуть, її головною аксіомою, або, висловлюючись мовою приватного права, диспозитивністю медіації (те, що не заборонено законом, дозволено).

Важливою позитивною ознакою є нейтральна роль посередника-медіатора. Він не дає ніяких вказівок, не виносить ніяких рішень, рекомендацій, а тим більше вироків, на відміну від судді та прокурора. Головне його призначення – організувати переговорний процес, створити комфортну емоційно-психологічну атмосферу, пом'якшити гострі конфліктогени і оформити їх у корисну аргументацію, прищепити дух взаєморозуміння і співпраці, допомогти вибрати з альтернативних варіантів найкращий, забезпечити корисною інформацією по предмету спору всіх учасників переговорів, вказати на пересічні інтереси і схожі позиції, вибрати вірні критерії вирішення спору. Перевага медіації також складається в незначній у порівнянні з витратами на судочинство оплаті послуг посередника.

Відмінності процедури медіації від судового розгляду наведені в таблиці (табл. 1.)

На сьогоднішній день медіація інституційно оформлена у багатьох країнах, а в більшості держав законодавчо закріплена (США, Канада, Німеччина, Австрія, Швеція, Австралія, Японія). У багатьох країнах світу у сфері медіації працюють

Медіація	Судовий розгляд
Процедура медіації добровільна	Процес може розпочатися всупереч волі однієї зі сторін
Медіатор обирається	Суддя призначається
Рішення приймається з урахуванням інтересів сторін але в рамках закону	Рішення приймається у суворій відповідності до закону
Прискорена і неформальна процедура	Тривала і формалізована процедура
Медіатор на має владних повноважень і лише сприяє виробленню рішень	Суд наділений владними повноваженнями
Конфіденційність	Публічність процесу
Співробітництво сторін	Змагальність сторін

державні та приватні організації (наприклад, US Equal Employment Opportunity Commission, Фонд правового співробітництва Білоруського республіканського союзу юристів), але в основному це громадські та некомерційні організації, приватні особи, в тому числі і в Україні (Український центр медіації (УЦМ) при Києво-Могилянській бізнес-школі).

Практика використання медіації при вирішенні конфліктів (спорів) показує, що ефективність такої процедури різко підвищується в тих країнах, де вона законодавчо закріплена. У цьому випадку нейтральне і неупереджене сприяння у врегулюванні спорів третьою стороною (медіатором) є професійною діяльністю, ліцензованою державними органами, а сама професія медіаторів сертифікується.

У національному законодавстві вже є елементарні основи для запровадження медіації. Зокрема, це така норма у процесуальному законодавстві, як примирення – ст. 175 Цивільного процесуального кодексу та ст. 78 Господарського процесуального кодексу, які регламентують укладення між сторонами судового процесу мирової угоди з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок.

Однак такі норми потребують доопрацювання та внесення змін при прийнятті закону про медіацію [8].

Висновки

Досліди з впровадження медіації в альтернативні форми вирішення конфліктів (спорів), проведені в Атланті, Канзас-Сіті, Лос-Анджелесі (США) свідчать про те, що вона «розвантажує» судову систему до 80% (правда, в цих штатах експерименти проводились за рахунок бюджетних коштів).

Медіаційна діяльність на ринку надання посередницьких послуг в даний час здійснюється в усіх країнах, в тому числі і в Україні. Поки посередницькі послуги різного спрямування надають громадські організації, приватні юристи та адвокатські контори, корпоративні юристи, психологи і просто авторитетні люди «з доброї волі» без сертифікатів і ліцензій.

Сьогодні, як ніколи, актуально на законодавчому рівні визначити «альтернативні форми вирішення спорів»; об'єднати всі нормативні акти про альтернативні форми вирішення спорів у закон про медіацію, виділити в ньому окрему главу або частину про методи медіації, юридично оформити перелік посередницьких послуг через різного роду переговори, офіційно визнати медіацію та інші альтернативні (позасудові) методи, впровадити медіацію в судову систему і тим самим її розвантажити, організувати навчальні курси з навчання медіаторів і в кінцевому підсумку її сертифікувати.

Література

1. *Клименко О.В.* Механізми розгляду конфліктів у сфері охорони здоров'я/ О.В. Клименко// Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=680>
2. *Wolf F., Klar S.* Mediation bei Scheidungen. In: *Psychologie in Österreich*. – Jahrgang, 1993. № 13. С. 110–112.
3. *Carnevale P.J., Pruittm D.G.* Negotiation and Mediation. In: *Annual Review of Psychology*, 1992. № 43. С. 531–582.
4. *Breidenbach, S.* Mediation. Struktur, Chancen und Risiken von Vermittlung im Konflikt. – Köln, 1995.
5. *Mähler G., Georg H.* Mediation in der Praxis. In: *Familiendynamik*. Jahrgang, 1992. № 17. С. 247–372.
6. Енциклопедія Кольера [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vseslova.com/koler/search/?word=%ED%E5%E9%F0%EE%EC%E5%E4%E8%E0%F2%EE%F0&select=koler>
7. *Двірська О.В.* Проблеми становлення медіації як одного із альтернативних способів вирішення господарських спорів /О.В.Двірська// «Право як ефективний суспільний регулятор»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив». – Частина 1 . – Львів, 2013. – С.77-78.
8. *Гусейнова Р.* Перспективи розвитку медіації в Україні/Юридична газета online// [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jur-gazeta.com/publications/actual/perspektivi-rozvitku-mediaciyi-v-ukrayini.html>